

УКД 378.01:005.338.46

**РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ
ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ЗРОСТАННЯ СУСПІЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ ЙОГО
ДІЯЛЬНОСТІ**

Хаустова Євгенія Борисівна

д.е.н., доцент

доцент кафедри бізнес-економіки та туризму

Денисенко Микола Павлович

д.е.н., професор кафедри бізнес-економіки та туризму

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Анотація: Природа функціонування інтелектуального капіталу (ІК), тобто колективне (глобальне) використання знань завдяки новітнім інформаційним технологіям із метою отримання нових знань та соціально-економічного розвитку суспільства, дозволяє стверджувати, що формування ІК певного закладу вищої освіти починається з появи суспільної оцінки його діяльності, з її цінності для суспільства. Чим ширше межі такого суспільства (від територіальної громади до глобальної спільноти), тим більшим є рівень впливу знань, що накопичуються та продукуються певним закладом, тим вищим є їх суспільна цінність, тим вищим можна вважати рівень розвитку його ІК.

Ключевые слова: інтелектуальний капітал, заклад вищої освіти, суспільна оцінка, рівень впливу знань, розвиток інтелектуальної діяльності.

Включення суб'єктів наукової та освітньої діяльності до учасників ринкових відносин демонструє вирішення головного протиріччя сучасної ринкової економіки: компенсація зниження загальної норми прибутку на товарних та фінансових ринках шляхом виходу їх капіталів на ринки інтелектуальних

послуг (продуктів) із появою інтелектуального капіталу на фоні використання нових технологій.

В основі інтелектуального суспільного виробництва лежить один із видів розумової праці – інтелектуальна з високим рівнем креативності (рівнем творчості) [1], що зустрічається в таких сферах інтелектуальної діяльності, як наука, техніка, освіта, література, мистецтво та культура.

У результаті інтелектуального виробництва, у процесі якого інтелектуальна праця людини поєднується з іншими факторами виробництва, з'являються:

з одного боку, «власні нові знання та досвід працівників, що займаються інтелектуальною працею – індивідуальні знання»;

з іншого боку, нові колективні знання організації та нові інтелектуальні продукти [2], які належать власнику суб'єкта інтелектуальної діяльності (власнику інтелектуального виробництва).

Але прибуток інтелектуального виробництва, як і в торговій та фінансовій сферах, є частиною прибутку (додаткової вартості), що створюється в промисловому виробництві. Так, свою частину у вигляді відсотків присвоює власник фінансового капіталу, у вигляді ренти – власник природних ресурсів. У випадку з інтелектуальним капіталом його власник присвоює свій прибуток як частину від суспільної додаткової вартості у вигляді ліцензійних платежів, доходів від продажу патентів, а також у вигляді надприбутку від продажу брендівих товарів та здійснення діяльності з високим рівнем ділової репутації. Для державних закладів вищої освіти участь у розподілі суспільної додаткової вартості відбувається, зокрема, через бюджетне фінансування їх освітньо-наукової діяльності, за рахунок податків, що сплачуються всіма учасниками суспільного виробництва, скорочуючи норму прибутку всіх сфер суспільного виробництва. Але, незважаючи на додаткові витрати на придбання інтелектуальної вартості, усі сфери суспільного виробництва створюють продукт уже з інтелектуальною складовою в споживчій вартості, що сприяє підвищенню загальної продуктивності та загального прибутку (вартості капіталів). Однак даний розподіл додаткової вартості є ідеальним.

У реальних умовах ринкової економіки формами розвитку інтелектуального капіталу, як і всіх інших видів капіталу, виступають концентрація та централізація через монополію (платний доступ) до знань (освіти, технологій) та, як наслідок, до уповільнення накопичення знань, скорочення інноваційного розвитку суспільства та появи соціальної нерівності. При цьому на відміну від промислового власник інтелектуального виробництва зацікавлений в оформленні прав власності не на засоби виробництва, а на монопольне виготовлення інтелектуального продукту, що захищає право власника на монопольне отримання прибутку (інтелектуальної або технологічної ренти). Право власності на виготовлення продукту інтелектуального виробництва з передаванням прав власності на нього або використання його поглиблює монополію технологічного розвитку та обмежує інноваційні процеси [3].

На заводі таким негативним явищем стає державне втручання в економічні процеси шляхом створення державних підприємств та установ, зокрема, у сфері освіти та науки, проведення державної політики з пріоритетного фінансування освітніх та наукових закладів, а також комплексу урядових заходів із підтримки інноваційної діяльності задля обмеження монополії та підвищення рівня конкуренції на ринку освіти та інновацій.

В умовах глобалізації та переходу до економіки знань одним із завдань державного регулювання вітчизняної освітньої сфери є підвищення рівня конкурентоспроможності закладів вищої освіти та якості освітніх послуг, створення умов для формування серед вітчизняних закладів університетів світового рівня. «Країни, що не просувають своїх геоекономічних інтересів, насамперед через великі сучасні господарські структури, замикаючись у національних кордонах, фактично віддають свої «національні майданчики» для освоєння їх великим капіталом провідних країн Заходу» [4]. Тому корінною умовою розвитку інтелектуального капіталу закладів вищої освіти в Україні стає забезпечення з боку держави та академічної спільноти його унікальності (відмінності від інших) в глобалізаційних процесах. При виконанні такої умови глобалізаційні процеси вже можна розглядати не як процеси поглинання, а як

процеси консолідації цивілізаційних досягнень. «Тільки роз'єднання та все більша децентралізація... може працювати в новій економіці, яка стає прогресивно децентралізованою та водночас бачиться глобальною та однаковою» [5].

За свою історію існування заклади вищої освіти завжди виконували соціальну функцію з просвіти та виховання, з накопичення та збереження знань для обмеженої частини суспільства через вартість освітніх послуг або відсутність суспільного попиту. Упродовж минулого століття зростання потреб у фахівцях із вищою освітою та розбудова промисловості зробили заклади вищої освіти учасниками ринку освітньо-наукових послуг. Але це тільки надало підстави говорити про розвиток фінансового та матеріального капіталів закладів вищої освіти через вартісну оцінку їх майна.

Природа функціонування інтелектуального капіталу, тобто колективне (глобальне) використання знань завдяки новітнім інформаційним технологіям із метою отримання нових знань та соціально-економічного розвитку суспільства, дозволяє стверджувати, що формування інтелектуального капіталу певного закладу вищої освіти починається з появи суспільної оцінки його діяльності, з її цінності для суспільства. Чим ширше межі такого суспільства (від територіальної громади до глобальної спільноти), тим більшим є рівень впливу знань, що накопичуються та продукуються певним закладом, тим вищим є їх суспільна цінність, тим вищим можна вважати рівень розвитку його інтелектуального капіталу.

Суспільна цінність господарської діяльності (на відміну від необхідності) повинна розумітися як особлива, рідкісна властивість, яка пов'язана з досягненням визнаних суспільством цінностей (формалізованих у законі). Вона має найбільшу перспективу втілення в некомерційному секторі. Так, бюджетне фінансування освіти та науки (обсяги державного замовлення) корелюється зі згодою суспільства направляти частину доходів державного бюджету на задоволення своїх потреб у кваліфікованих спеціалістах та в розвиток наукової думки. У той час як приватне фінансування залежить від економічних рішень фізичних та

юридичних осіб, що націлені в першу чергу на отримання ними власних економічних вигід.

Уперше поняття «суспільна цінність» було сформульоване для державного сектору М. Муром як аналог поняття «акціонерна вартість» у приватному секторі [6]. Для останнього характерний ринковий підхід в оцінці цінностей із точки зору індивіда, який своєю економічною поведінкою (фактом придбання) вирішує рівень прибутковості бізнесу. Натомість суспільний підхід передбачає в оцінці цінностей рівень задоволеності всього суспільства, яка контролює діяльність державного сектору та впливає на урядові рішення через реалізацію громадянських та політичних прав.

Суспільна цінність господарської діяльності (на відміну від необхідності) «повинна розумітися як особлива, рідкісна властивість, яка пов'язана з досягненням визнаних суспільством цінностей (формалізованих у законі). Вона має найбільшу перспективу втілення в некомерційному секторі» [7]. Так, бюджетне фінансування освіти та науки (обсяги державного замовлення) корелюється зі згодою суспільства направляти частину доходів державного бюджету на задоволення своїх потреб у кваліфікованих спеціалістах та в розвиток наукової думки. У той час як приватне фінансування залежить від економічних рішень фізичних та юридичних осіб, що націлені в першу чергу на отримання ними власних економічних вигід.

Таким чином, фактором інтелектуального суспільного виробництва стають знання, постійне та колективне (немонопольне) використання яких супроводжує розвиток інтелектуального капіталу, що не дає знанням стати товаром (мати ринкову ціну), але дозволяє оцінювати їх за суспільною цінністю (корисністю, значенням) та важливістю для гармонійного розвитку людини. Установлено, що формування інтелектуального капіталу певного закладу вищої освіти починається з появи суспільної оцінки його діяльності (цінності для суспільства). Чим ширше межі такого суспільства (від територіальної громади до світової спільноти), тим більшим є рівень впливу знань, що накопичуються

та продукуються певним закладом, тим вищим можна вважати рівень розвитку його інтелектуального капіталу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бузгалин А. Человек, рынок и капитал в экономике XXI века // Вопросы экономики. – 2017. – № 3. – С. 125-144.
2. Зикунова И. В. Феномен предпринимательской активности в бизнес-цикле постиндустриального развития: монография. – СПб.: Издательство политехнического университета, – 2017. – 132 с.
1. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А. А. Чухно. – К.: Логос, 2003. – 101 с.
2. Шкурупій О. В. Інтелектуальне виробництво та кругообіг інтелектуального капіталу / О. В. Шкурупій // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 112. – С. 58–61.
3. Intellectual capital management in the fourth stage of IC research: A critical case study in university settings [Electronic resource] / G. Secundo, M. Massaro, J. Dumay, C. Vagnoli // Journal of Intellectual Capital. – 2018. – Vol. 19 (1). P. 157–177. – DOI: 10.1108/JIC-11-2016-0113.
4. OECD: Spending on tertiary education – 2016. – Режим доступу: <https://data.oecd.org/eduresource/education-spending.htm#indicator-chart>.
5. Денисенко М. П. Інноваційний розвиток суспільства на основі інтелектуального капіталу / М. П. Денисенко // Наукові записки НУ «Острозька академія», серія «Економіка». Випуск 23. – С.15-19.
6. Mark H. Moore. Creating Public Value: Strategic Management in Government. Harvard university press Cambridge, Massachusetts London, England. – 1995, p. 402.
7. Воловик О. Суспільна корисність як ознака господарської діяльності: необхідність доктринального переосмислення / О. Воловик // Правник: Юридична Україна – Режим доступу: <http://www.pravnuk.info/urukrain/1294-suspilna-korisnist-yak-oznaka-gospodarsko-diyalnosti-neobxidnist-doktrinalnogo-pereosmislennya.html>